

Z medycznej wokandy

Transplantacje. Prawo chroni lekarza

JULITA JABŁOŃSKA

Choć nie ulega wątpliwości, że transplantacje ratują życie i zdrowie ludzkie, równocześnie budzą wiele kontrowersji. Świadomość społeczna pozostawia jeszcze wiele do życzenia, a lęk wynika przede wszystkim z niewiedzy. Wątpliwości zaczynają mieć również, szczególnie w ostatnim czasie, sami lekarze. Liczba transplantacji w Polsce gwałtownie spada. Czy istnieją podstawy do obaw? Jakie warunki musi spełnić lekarz, żeby dokonać przeszczepu zgodnie z prawem? Problematyka transplantacji została uregulowana w ustawie z 1 lipca 2005r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (Dz.U. 2005, Nr 169, poz. 1411).

Lekarz może pobrać komórki, tkanki czy narządy ze zwłok ludzkich lub od żywego dawcy. W pierwszym wypadku musi spełnić trzy warunki: sprawdzić, czy nie został wyrażony sprzeciw, stwierdzić śmierć mózgu oraz nadać zwłokom należyty wygląd. Prawo wyrażenia sprzeciwu przysługuje za życia osobie, która ukończyła 16 lat.

W wypadku małoletniego sprzeciw może również zgłosić przedstawiciel ustawowy. Centralny rejestr sprzeciwów prowadzi Centrum Organizacyjno-Koordynacyjne do spraw Transplantacji Poltransplant. Gdy zachodzi podejrzenie, że zgon nastąpił w wyniku popełnienia przestępstwa, sprzeciw ma prawo również wyrazić prokurator, a także sąd rodzinny, jeśli zmarły był osobą małoletnią. Sprzeciw wyjątkowo nie stanowi przeszkody, jeżeli lekarz pobiera komórki, tkanki czy narządy w celu rozpoznania przyczyny zgonu. Poza wymienionymi sytuacjami zgłoszenia sprzeciwu lekarz zawsze ma prawo pobrać komórki, tkanki czy narządy. Wcześniej trzeba oczywiście stwierdzić trwale i nieodwracalne ustanie czynności mózgu. Jest to zadanie komisji złożonej z trzech lekarzy mających specjalizację, w tym co najmniej jednego specjalisty w dziedzinie anestezyjologii i intensywnej terapii oraz specjalisty w dziedzinie neurologii lub neurochirurgii. Komisja musi jednomyślnie wydać opinię dotyczącą śmierci mózgu. Trzeba również pamiętać, że członkowie komisji nie mogą brać udziału w pobieraniu i przeszczepianiu komórek, tkanek lub narządów od danego zmarłego. Lekarz, który tego dokonuje, jest zobowiązany nadać zwłokom należyty wygląd. To już ostatni warunek, który trzeba spełnić, aby zgodnie z prawem pobrać komórki, tkanki czy narządy ze zwłok ludzkich. Należy podkreślić, że obowiązujące w Polsce prawo nie nakłada na lekarza obowiązku uzyskania zgody rodziny zmarłego. Zwyczajowo lekarze rozmawiają z rodziną na ten temat, biorąc pod uwagę, jakiej delikatności i taktu wymaga podejście do osób, które straciły bliskiego. Jednakże nawet sprzeciw rodziny nie jest dla lekarza wiążący – ma on prawo dokonania przeszczepu nawet wbrew woli rodziny, gdy zachodzą wszystkie

trzy wspomniane wyżej przesłanki. Jeżeli więc zmarły (lub opiekun ustawowy zmarłego małoletniego) za życia nie wyraził w obecności dwóch świadków w formie pisemnej lub ustnej sprzeciwu, który został zgłoszony do centralnego rejestru sprzeciwów, wola rodziny w tej sytuacji nie ma znaczenia. Polski ustawodawca wyraźnie zdecydował, że ratowanie życia i zdrowia ludzkiego stanowi w tym momencie wyższą wartość. Zatem lekarz, działając mimo sprzeciwu rodziny, postępuje w zgodzie z prawem i zasadami etyki lekarskiej, gdyż zgodnie z przyrzeczeniem ma on przede wszystkim „służyć życiu i zdrowiu ludzkiemu”. Trzeba również zaznaczyć, że nie ponosi żadnej odpowiedzialności prawnej w związku z brakiem uzyskania zgody czy wręcz działaniu wbrew woli rodziny zmarłego.

Inaczej jest w wypadku przeszczepu od żywego dawcy. Lekarz ma obowiązek uzyskania pisemnej zgody zarówno od dawcy, jak i od biorcy. Musi być ona wyrażona w sposób dobrowolny – bez jakiegokolwiek przymusu, również natury materialnej. Ustawowy wymóg dotyczy ponadto określenia biorcy – z wyjątkiem przeszczepu szpiku lub innej regenerującej się komórki lub tkanki. Na lekarzu spoczywa obowiązek udzielenia stosownych informacji dawcy i biorcy przed wyrażeniem przez nich zgody. Informacja musi być w formie pisemnej, co w żadnym wypadku nie może zastąpić rozmowy z lekarzem. Dawcę i biorcę należy szczegółowo poinformować o rodzaju zabiegu i ryzyku. Oceny ryzyka dokonuje lekarz, kierując się zasadnością i celowością przeszczepu na podstawie aktualnego stanu wiedzy medycznej. Musi on przeprowadzić niezbędne badania lekarskie, by ustalić, czy ryzyko transplantacji nie wykracza poza przewidywane granice dopuszczalne dla tego rodzaju zabiegów oraz czy przeszczep nie upośledzi w istotny sposób stanu zdrowia dawcy. Informacja obejmuje również dające się przewidzieć następstwa dla stanu zdrowia w przyszłości

zarówno dawcy, jak i biorcy. W wypadku transplantacji obowiązek informacyjny spoczywa na dwóch lekarzach – wykonującym zabieg i innym, nie biorącym bezpośredniego udziału w zabiegu. Takie zaostrzenie sprzyja poczuciu uzyskania obiektywnej informacji. Dopiero gdy dawca i biorca zostaną wyczerpująco poinformowani, mogą podjąć decyzję. Ich zgoda na zabieg jest wtedy prawidłowo objaśniona, czyli „wiedzą, na co się godzą”. Wyrażający zgodę ma prawo do jej wycofania w każdej chwili, jednak lekarz ma obowiązek uprzedzić, jakie taka decyzja będzie miała skutki dla biorcy.

Wspomniane warunki przeprowadzonej zgodnie z prawem transplantacji uzupełnia jeden zakaz – żądania i przyjmowania zapłaty lub innej korzyści majątkowej. Został on sformułowany w art. 3. ustawy o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów. Działanie wbrew temu zakazowi stanowi również wykroczenie w stosunku do zasad etyki lekarskiej, gdyż zgodnie z art. 35. Kodeksu Etyki Lekarskiej lekarz nie może otrzymywać korzyści majątkowej za pobierane lub przeszczepiane komórki, tkanki i narządy.

Ratowanie życia i zdrowia stanowi istotę zawodu lekarza. Jeżeli więc w określonej sytuacji transplantacja jest sposobem na ocalenie istnienia ludzkiego, lekarz powinien dokonać przeszczepu przy zachowaniu przedstawionych wyżej warunków. To nie tylko jego prawo, ale i moralny obowiązek.

Autorka jest studentką prawa
na Wydziale Prawa i Administracji
Uniwersytetu im. A. Mickiewicza
w Poznaniu